

Ivan Bernik

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

Irena Klavs

Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, Ljubljana

UDK 176:316.647(497.4)

Spolna morala v Sloveniji

V članku so predstavljeni in obravnavani podatki o stališčih, povezanih s spolnostjo, ki so bili zbrani v slovenski nacionalni raziskavi spolnega vedenja. Iz podatkov je mogoče razbrati, da so nekatera od teh stališč (npr. do spolnosti, poroke) zelo permissivna, druga pa dokaj omejujoča (npr. do spolne zvestobe). V tem pogledu se Slovenija bistveno ne razlikuje od primerljivih držav.

spolna morala, spolno vedenje, stališča, zvestoba, Slovenija

The article presents and discusses data on the attitudes to sexuality collected during a national survey of sexual behaviour. The data shows that some of these attitudes (e.g. towards sexuality, marriage) are very permissive, while others are quite restrictive (e. g. towards sexual fidelity). In this regard, Slovenia does not differ fundamentally from comparative countries.

sexual morality, sexual behaviour, attitudes, fidelity, Slovenia

1 Moderna spolna morala: permissivna in pluralistična

V družboslovnih raziskavah, ki se ukvarjajo z družbeno in kulturno organiziranostjo spolnosti v zahodnih in njim podobnih družbah, prevladuje ugotovitev, da se je to družbeno področje v zadnjih petih desetletjih zelo hitro spreminjalo. Rezultat sprememb so »nove spolnosti, osvobojene tradicionalnih religij, tradicionalnih družinskih struktur, tradicionalnih skupnosti, tradicionalne politike in tradicionalnih omejenih komunikacijskih kanalov« (Plummer 1996: xiv, Giddens 1992). V razmema kratkem času so se spremenili spolno vedenje ljudi, načini doživljanja spolnosti ter družbene norme, ki določajo meje med družbeno sprejemljivim in nesprejemljivim spolnim vedenjem. Manj soglasja kot o tem, da so bile spremembe temeljite, je o značilnostih spremenjene spolnosti. Še največ je soglasja o značilnostih moderne spolne morale, tj. s spolnostjo povezanih vrednot, norm in stališč. Za tradicionalne družbe je bila značilna restriktivna spolna morala, ki je dokaj natančno določala, katere spolne aktivnosti in kateri medčloveški odnosi, v katerih so te aktivnosti potekale, so družbeno sprejemljivi, in je tudi strogo kaznovala neupoštevanje družbenih pričakovanj. Ker je podrobno določala meje družbeno sprejemljive spolnosti, jo je mogoče imenovati kot moralo »spolnih dejanj« (Schmidt 1995: 10). V nasprotju z njo je moderna spolna morala »interakcijska morala ali morala pogajanj« (Weeks 2003: 84). Ta morala je permissivna, saj postavlja le še merila za sporazumevanje med spolnimi partnerji, ostalo pa prepušča njihovi izbiri, ki oziroma če temelji na prostovoljnem partnerskem dogovoru. V svetu dogovorne spolnosti ni več vnaprej prepovedanih spolnih dejanj, ampak so družbeno sprejemljive vse spolne aktivnosti in partnerski odnosi, o katerih so se spolni partnerji sporazumeli.

Dogovorna spolna morala dopušča visoko stopnjo izbire in s tem individualizacijo spolnega življenja. Vendar pa ta opredelitev moderne spolne morale bolj označuje smer njenega verjetnega

spreminjanja kot njeno sedanje stanje. Sedanja spolna morala nikakor ni omejena le na določanje meril za doseganje soglasja med spolnimi partnerji, ampak vključuje tudi nekatera družbena pravila, ki določajo vsaj to, katere spolne aktivnosti in odnosi, v katerih potekajo, so družbeno bolj in kateri manj sprejemljivi. Moderna spolnost ni individualizirana do te mere, da bi bilo v njej vse prepuščeno izbiri spolnih partnerjev, tudi če te izbire temeljijo na njihovem vzajemnem soglasju. Ker se moderna spolna morala hitro spreminja, je tudi soglasje o dovoljenem, nezaželenem in prepovedanem pogosto razmeroma nizko. To pomeni, da imajo različni deli prebivalstva (npr. generacije, družbeni sloji, spola) različne predstave o tem, kaj je »spodobna« spolnost. Zato splošna značilnost moderne spolne morale ni le permisivnost, ampak tudi raznovrstnost.

Ker sta spolna morala in njeno spreminjanje pomembni za razumevanje družbene in kulturne organiziranosti spolnosti, vsaka temeljitejša raziskava spolnega vedenja vključuje tudi to področje. Značilnosti spolne morale se praviloma skušajo raziskovalno ugotoviti z merjenjem stališč, povezanih s spolnostjo. Poznavanje teh stališč omogoča sklepanje o splošnejših značilnostih norm in vrednost, ki usmerjajo izbire posameznikov na področju spolnosti. Tudi v raziskavi *Življenjski slog, stališča, zdravje in spolnost*, ki je bila prva in doslej edina sistematična raziskava spolnosti v Sloveniji, je bila stališčem, povezanim s spolnostjo, namenjena ustrezna pozornost.

2 Raziskava *Življenjski slog, stališča, zdravje in spolnost*

Slovenska raziskava je bila po svoji zasnovi podobna raziskavam, ki so bile v različnih državah opravljene v »kontekstu aidsa«. Njen namen je bil zbrati informacije, ki so pomembne za oblikovalce in izvajalce politik na področju promocije spolnega zdravja. Podobno kot v številnih drugih evropskih državah, ki so izvedle velike nacionalne raziskave spolnega vedenja v verjetnostnih vzorcih splošnega prebivalstva v poznih 80. in 90. letih 20. stoletja, je bila spolnost obravnavana predvsem z vidika tveganj za okužbo s HIV in druge spolno prenosljive okužbe. V skladu z našimi cilji smo prilagodili metode zbiranja podatkov, ki so bile uporabljene v odlični britanski raziskavi *Stališča do spolnosti in spolni življenjski slogi*, ki je bila opravljena že v letih 1990 in 1991 na reprezentativnem vzorcu britanskega prebivalstva v starosti od 16 do 59 let (Johnson in dr. 1994, Klavs 2002; 2007). Za izvedbo raziskave smo pridobili tudi soglasje Komisije za medicinsko etiko pri Ministrstvu za zdravje.

Raziskava je bila opravljena na verjetnostnem vzorcu slovenskih državljanov v starosti od 18 do 49 let, ki so v času anketiranja imeli prijavljeno stalno bivališče v Sloveniji (Klavs 2007). Raziskovalne rezultate je zato možno posplošiti na vse Slovence teh starosti, ki so v času raziskave živeli v Sloveniji. Skupaj je bilo anketiranih 1752 oseb, torej 67 odstotkov oziroma približno dve osebi od treh, ki so bile izbrane v vzorec. To je bil za tovrstno raziskavo relativno dober odgovor. Poleg zagotavljanja čim bolj obsežnega sodelovanja smo zbrane podatke tudi utežili glede na stopnjo odgovora in značilnosti slovenskega prebivalstva v letu 2000 glede spola, starostne strukture, prebivališča v statističnih regijah in velikosti kraja bivanja. Zbrane podatke smo analizirali s posebnimi statističnimi metodami za presečne raziskave s kompleksnim vzorčenjem tako, da smo upoštevali uteženost podatkov, stratifikacijo in kopičenje, kar je v prid trditvi o zelo dobri reprezentativnosti rezultatov raziskave o spolnem vedenju Slovencev in stališčih v zvezi s spolnostjo.

Podatke smo zbrali s kombinacijo osebnih intervjujev, ki so jih s standardiziranim vprašalnikom opravile anketarke, in samoanketiranja, tj. samostojnega odgovarjanja anketirancev na zaupne dele vprašalnika ob prisotnosti anketark. Preden so anketiranci začeli odgovarjati na vprašanja, so jim anketarke povedale, da bodo vprašalnik z bolj občutljivimi vprašanji izpolnili anonimno in ga oddali v zalepljeni kuverti, tako da niti anketarka ne bo poznala njihovih odgovorov. Na ta način smo se želeli čim bolj izogniti možnosti, da bi anketiranci pri poročanju o najbolj intimnih spolnih izkušnjah svoje odgovore prilagajali družbenim pričakovanjem in s tem prikrivali svoje dejansko spolno vedenje. Na vprašanja v zvezi s stališči o spolnosti pa so anketiranci odgovarjali anketarki. Izbrani način zbiranja podatkov se je zdel poleg zagotavljanja iskrenosti odgovorov optimalen tudi glede zagotavljanja čim višje stopnje odgovora med izbranimi v verjetnostni vzorec. Velika večina anketiranj je bila opravljena v obdobju od konca novembra 1999 do julija 2000.

Pri predstavitvi rezultatov slovenske raziskave bomo skušali vsaj deloma odgovoriti na vprašanja, ki sta nakazani v prejšnjih odstavkih. Zanimalo nas je, ali se tudi v Sloveniji kaže naraščanje permissivnosti spolne morale in ali je v slovenskih podatkih mogoče opaziti znamenja, da je stopnja soglasja o vrednotah in normah, ki naj bi jih ljudje upoštevali pri svojih spolnih izbirah, razmeroma nizka.

3 Stališča o primerni starosti ob prvem spolnem odnosu

V družbah, kjer je prvi spolni odnos eden najpomembnejših dogodkov v spolnem odraščanju, obstajajo tudi natančna družbena pravila s kom, v kakšnih okoliščinah in kdaj naj bi se zgodil. Odgovori na ta vprašanja so bili še pred dobrimi petdesetimi leti tudi v Evropi dokaj nedvoumni. Spolnost, vključno s prvim spolnim odnosom, naj bi bila omejena na zakonsko zvezo. Ta zahteva sicer ni bila vedno upoštevana, a so kršilci – zaradi dvojnih moralnih standardov še zlasti ženske – morali računati s strogimi sankcijami. Danes je ta omejitev v celoti izginila, saj je spolnost pred poroko in/ali v »neporočnih« partnerskih zvezah družbeno postala povsem sprejemljiva. Pač pa sta se glede prvega spolnega odnosa pojavili dve novi moralni vprašanji – kakšna naj bi bila primerna starost ob tej spolni izkušnji in v kakšni partnerski zvezi naj bi se praviloma zgodil. V slovenski raziskavi so bili anketiranci vprašani, kaj menijo glede primerne starosti za prvi spolni odnos. Glede na trditev, da je moderna spolna morala vse bolj permissivna, je utemeljeno pričakovanje, da (tudi) v Sloveniji ni splošnega soglasja o najprimernejši starosti ob prvem spolnem odnosu.

Z vidika te domneve je najbolj zanimiv podatek o deležu Slovencev, ki so menili, da te starosti ni mogoče »predpisati«, ampak naj bi bila odvisna od posameznika, ki se odloča za prvi spolni odnos (preglednica 1). Skoraj dve petini moških in dobra tretjina žensk so menili, da niti pri fantih niti pri dekletih ni pomembna starost, ampak osebna pripravljenost na ta dogodek. Delež teh stališč je bil največji pri najmlajši generaciji,² medgeneracijske razlike pa so bile bolj izrazite pri ženskah kot pri moških.

---

² V raziskavo so bile zajete tri generacije – najmlajša (od 18 do 24 let), mlajša (od 25 do 34 let) in srednja (od 35 do 49 let).

Preglednica 1: Starost, pred katero fantje in dekleta ne bi smeli imeti prvega spolnega odnosa, 18–49 let stari Slovenci v letu 2000

	Moški				Ženske			
	Leto rojstva (starost ^a)			Vsi	Leto rojstva (starost ^a)			Vse
	1950–1964	1965–1974	1975–1982		1950–1964	1965–1974	1975–1982	
	(35–49)	(25–34)	(18–24)		(35–49)	(25–34)	(18–24)	
Za fante								
Pred starostjo								
Aritmetična sredina starosti ^b	16,7	16,3	16,2	16,5	17,6	17,3	16,7	17,3
Mediana ^c	17	16	16	16	18	17	17	18
Število oseb z mnenjem o starostni mej ^d	250	144	95	489	271	143	88	502
Delež oseb z mnenjem o starostni mej ^e	59,7 %	54,2 %	48,3 %	55,5 %	65,0 %	55,6 %	46,7 %	58,2 %
pred starostjo 15 let ali še nižjo	15,6 %	22,2 %	19,5 %	18,5 %	6,8 %	9,4 %	12,5 %	8,8 %
pred starostjo 16 ali 17 let	21,3 %	14,8 %	17,2 %	18,4 %	19,7 %	20,0 %	18,3 %	19,5 %
pred starostjo 18 ali 19 let	20,8 %	14,5 %	9,0 %	16,3 %	29,8 %	21,5 %	11,3 %	23,5 %
pred starostjo 20 let ali še višjo	2,0 %	2,8 %	2,6 %	2,4 %	8,6 %	4,8 %	4,7 %	6,6 %
Odvisno od posameznika	36,7 %	39,3 %	45,9 %	39,6 %	31,7 %	41,6 %	48,8 %	34,4 %
Ne pred poroko	0,0 %	0,4 %	0 %	0,1 %	0,5 %	0,5 %	1,2 %	0,7 %
Drugo	0,7 %	0,4 %	0 %	0,5 %	0,5 %	0,5 %	0,4 %	0,5 %
Ne ve	2,9 %	5,6 %	5,8 %	4,4 %	2,3 %	1,8 %	3,0 %	2,3 %
Oseb (100 %) ^f	418	266	197	880	417	257	189	863
Za dekleta								
Pred starostjo								
Aritmetična sredina starosti ^b	16,5	16,2	16,3	16,4	17,2	17,0	16,6	17,0
Mediana ^c	17	16	16	16	17	17	17	17
Število oseb z mnenjem o starostni mej ^d	256	145	96	497	274	143	93	509
Delež oseb z mnenjem o starostni mej ^e	61,4 %	54,7 %	48,8 %	56,5 %	65,7 %	55,6 %	48,9 %	59,0 %
pred starostjo 15 let ali še nižjo	18,3 %	20,9 %	18,1 %	19,0 %	10,3 %	12,0 %	12,7 %	11,3 %
pred starostjo 16 ali 17 let	22,0 %	18,3 %	16,9 %	19,8 %	22,9 %	18,0 %	21,1 %	21,0 %
pred starostjo 18 ali 19 let	19,4 %	13,5 %	11,8 %	15,9 %	27,6 %	22,2 %	11,7 %	22,5 %
pred starostjo 20 let ali še višjo	1,7 %	2,0 %	2,1 %	1,9 %	4,9 %	3,4 %	3,5 %	4,1 %
Odvisno od posameznika	35,1 %	38,8 %	45,7 %	38,6 %	31,5 %	41,6 %	47,2 %	37,9 %
Ne pred poroko	0,0 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	0,5 %	0,5 %	1,2 %	0,7 %
Drugo	0,7 %	0,4 %	0,0 %	0,5 %	0,5 %	0,5 %	0,4 %	0,5 %
Ne ve	2,9 %	5,6 %	5,5 %	4,3 %	1,9 %	1,8 %	2,4 %	2,0 %
Oseb (100 %) ^f	418	266	196	880	417	257	189	863

a – starost ob anketiranju

b – povprečna starostna meja, za katero so ljudje menili, da pred to starostjo mladi še ne bi smeli imeti spolnih odnosov

c – starost, za katero je polovica ljudi menila, da pred to starostjo mladi še ne bi smeli imeti spolnih odnosov

d – število oseb, ki so navedle starost v letih, pred katero fantje oziroma dekleta še ne bi smeli imeti spolnih odnosov

e – skupni delež oseb, ki so navedli neko starost v letih, pred katero mladi še ne bi smeli imeti spolnih odnosov

f – število vseh oseb, ki so odgovorile na vprašanje

Anketiranci, ki so navedli starost, pred katero naj bi po njihovem mnenju mladi ljudje ne imeli spolnih odnosov, so kot najpogostejši razlog za svojo izbiro navedli čustveno nezrelost (povezano s starostjo), skoraj nihče pa ni menil, da so pri določanju pravnje starosti pri prvem spolnem odnosu pomembni moralni pomisleki. Zelo redki so bili tudi tisti, ki so menili, da je s spolnimi odnosi treba počakati do primerne starosti zaradi zdravstvenih razlogov. Relativno visok delež Slovencev, ki so menili, da primerne časa za prvi spolni odnos ni mogoče določiti glede na starost, ampak glede na osebno zrelost, kaže na permisiven odnos do odločitev mladostnikov o enem najpomembnejših dogodkov v spolnem odraščanju. Vendar pa je permisivnost povezana s pričakovanjem, da so mladi ljudje kompetentni za svoje odločitve (tudi) na področju spolnosti in obvladovanje njihovih posledic.

Z našega vidika vsebuje preglednica 1 še dve zanimivi informaciji. Prva je, da podatki kažejo izginjanje spolno specifičnih stališč glede starosti, pred katero fantje in dekleta ne bi smeli imeti spolnih odnosov, saj je večina anketirancev menila, da naj bi bila starostna meja enaka za oba spola. Pri tem so moški za oba spola v povprečju navajali nekoliko nižjo primerno starost za prvi spolni odnos kot ženske. Ta kaže, da ženske verjetno uporabljajo drugačna merila za določanje zrelosti za prvi spolni odnos kot moški. Druga informacija pa se nanaša na različno dinamiko spreminjanja stališč moških in žensk o primerni starosti ob prvem spolnem odnosu. Medgeneracijske razlike v stališču, naj starostne meje za prvi spolni odnos ne določajo leta, ampak osebna zrelost, so bile bolj izrazite pri ženskah kot pri moških. To pomeni, da so se stališča žensk spreminjala hitreje kot stališča moških. Če upoštevamo še dejstvo, da se je v Sloveniji – kot kažejo medgeneracijske primerjave – dejanska povprečna starost pri prvem spolnem odnosu hitreje zniževala pri ženskah kot pri moških in je bila na začetku prejšnjega desetletja pri najmlajši generaciji že izenačena (Bernik, Klavs 2011: 99), potem se zdi utemeljena trditev, da so ženske doživele večje spremembe kot moški tako v nekaterih vzorcih svojega spolnega vedenja kot nekaterih stališčih v zvezi s spolnostjo.

Glede ključnih značilnosti stališč do pravnje starosti za prvi spolni odnos je Slovenija bolj podobna severnoevropskim kot južnoevropskim državam. Primerjave evropskih podatkov namreč kažejo, da so se različni moralni standardi za moške in ženske ohranili predvsem v južnoevropskih državah ter da so tod še vedno pogosto stališča, da naj bi ženske ne imele spolnih odnosov pred poroko (Kontula 2009: 56).

Poznavanje stališč o primerni starosti za prvi spolni odnos omogoča sklepanje o nekaterih značilnostih prevladujoče spolne morale. Na podlagi predstavljenih podatkov bi lahko trdili, da v Sloveniji prevladujejo dokaj permisivni pogledi na spolnost. V prid tej tezi govori zlasti visok delež stališč, da se primerne starosti za prvi spolni odnos ne da določiti arbitrarno, ampak naj bi bila pogojena z osebnimi lastnostmi mladostnikov. Z drugimi besedami: visok delež tako moških kot žensk v Sloveniji je menil, da je prvi spolni odnos družbeno vse manj normiran dogodek, hkrati pa vse bolj pomembna osebna izkušnja. To kaže, da so v Sloveniji (tudi) na ravni stališč očitne težnje k individualizaciji spolnega vedenja.

4 Soglasja in nesoglasja o spolni morali v Sloveniji

Ker je v Sloveniji za stališča o primerni starosti za prvi spolni odnos značilno razmeroma visoko soglasje, je smiselno vprašanje, ali to velja tudi za druga stališča, povezana s spolnostjo. Na to vprašanje bomo skušali odgovoriti s pomočjo podatkov o stališčih do spolnosti pred poroko, spolne (ne)zvestobe v partnerskih zvezah, spolnih odnosih z nekom samo enkrat in spolnih odnosih med odraslimi osebami istega spola (preglednica 2).

Preglednica 2: Stališča o spolnosti pred poroko, dodatnih partnerjih, spolnem odnosu z nekom samo enkrat in homoseksualni spolnosti, 18–49 let stari Slovenci v letu 2000

	Vedno narobe	Večinoma narobe	Včasih narobe	Redko narobe	Sploh ni narobe	Ne vem	Število oseb ^a
	Delež %	Delež %	Delež %	Delež %	Delež %	Delež %	(100%)
Moški							
Spolni odnos pred poroko	2,7	4,3	6,2	7,5	79,1	2,8	878
Spolni odnos poročene osebe z drugim	43,3	29,9	16,0	4,0	5,2	1,6	879
Spolni odnos osebe v zunajzakonski skupnosti z drugim	42,9	31,5	14,3	3,6	6,2	1,5	877
Spolni odnos osebe, ki ne živi skupaj s partnerjem z drugim	38,7	33,0	15,5	4,5	7,2	1,3	875
Spolni odnos z nekom samo enkrat	23,5	23,3	22,1	10,6	19,5	1,1	875
Spolni odnosi med dvema odraslima moškima	60,9	7,6	3,8	2,8	20,1	4,7	879
Spolni odnosi med dvema odraslima ženskama	47,1	12,3	7,3	5,5	22,5	5,4	879
Ženske							
Spolni odnos pred poroko	2,5	5,1	7,6	7,1	77,7	0	863
Spolni odnos poročene osebe z drugim	58,7	25,5	9,2	2,3	3,5	0,8	863
Spolni odnos osebe v zunajzakonski skupnosti z drugim	59,9	27,7	7,6	1,2	2,6	1,0	863
Spolni odnos osebe, ki ne živi skupaj s partnerjem z drugim	52,2	30,7	9,7	1,9	4,5	1,0	863
Spolni odnos z nekom samo enkrat	32,4	24,6	20,6	8,6	10,6	3,3	861
Spolni odnosi med dvema odraslima moškima	46,8	7,4	3,7	5,1	29,9	7,1	863
Spolni odnosi med dvema odraslima ženskama	45,5	8,8	3,6	5,2	29,9	7,0	863
Moški in ženske skupaj							
Spolni odnos pred poroko	2,6	4,7	6,9	7,3	78,4	0,1	1741
Spolni odnos poročene osebe z drugim	51,0	27,7	12,6	3,1	4,4	1,2	1742
Spolni odnos osebe v zunajzakonski skupnosti z drugim	51,4	29,6	11,0	2,4	4,4	1,2	1740
Spolni odnos osebe, ki ne živi skupaj s partnerjem z drugim	45,4	31,8	12,6	3,2	5,8	1,1	1739
Spolni odnos z nekom samo enkrat	27,9	23,9	21,4	9,6	15,1	2,2	1735
Spolni odnosi med dvema odraslima moškima	53,9	7,5	3,8	4,0	25,0	5,9	1742
Spolni odnosi med dvema odraslima ženskama	46,3	10,5	5,5	5,3	26,2	6,2	1742

a – število oseb, ki so odgovorile na vprašanje

Ni presenetljivo, da je najvišje soglasje glede sprejemljivosti spolnih odnosov pred poroko. Skoraj 80 odstotkov Slovencev se je strinjalo s trditvijo, da ti sploh niso moralno sporni (*sploh ni narobe*). Odsotnost moralnih zadržkov do spolnih odnosov pred poroko in permissivni pogled na primerno starost ob prvem spolnem odnosu pa nista povezana s permissivnostjo do spolne nezvestobe ter spolnih odnosov med osebami istega spola. Več kot dve tretjini moških in štiri petine žensk je menilo, da so »izvenpartnerski« spolni odnosi (tj. spolni odnosi živečih v zakonski ali zunajzakonski zvezi ali v ločenem življenju v dvoje z osebami zunaj teh zvez) moralno nesprejemljivi (*vedno narobe* in *večinoma narobe*). Zanimivo je, da so bila stališča o partnerski spolni zvestobi precej podobna za vse tri vrste partnerskih zvez. Po mnenju anketirancev spolna zvestoba v manj formaliziranih partnerskih zvezah (npr. ločeno življenje v dvoje) ni nič manj pomembna kot v zakonski zvezi.

Nekoliko manj neodobranja kot spolna nezvestoba so bili deležni spolni odnosi med odraslimi osebami istega spola. Spolni odnosi med moškimi so bili povsem nesprejemljivi (*vedno narobe*) za več kot pol Slovencev, za približno osem odstotkov pa v glavnem nesprejemljivi (*večinoma narobe* na petstopenjski lestvici, ki je segala od *večinoma narobe* do *sploh ni narobe*). Nekoliko manj zadržkov je bilo do spolnih odnosov med ženskami, saj jih je kot vedno narobe ovrednotila slaba polovica anketirancev, približno 11 odstotkov pa kot *večinoma narobe*. Stališča do spolnih odnosov med osebami istega spola so bila mnogo bolj polarizirana kot stališča glede spolne nezvestobe, saj za približno četrtno Slovencev homoseksualni spolni odnosi tako med moškimi kot ženskami *sploh niso (bili) narobe*, medtem ko je spolno nezvestobo v partnerskih zvezah odobral le približno vsak dvajseti anketiranec.

Podatki iz preglednice 2 so podobni britanskim iz leta 1990/91 (Wellings in dr. 1994: 225–258), hkrati pa se v nekaterih pogledih precej razlikujejo od ameriških iz leta 1992 (Michael in dr. 1995: 230–246). Tako kot Slovenci so bili tudi Britanci zelo tolerantni do spolnih odnosov pred poroko (le 3 odstotki prvih in 5 odstotkov drugih so menili, da so *vedno narobe*, medtem ko je bila takšnega mnenja petina Američanov). Tudi med britanskimi in slovenskimi stališči do spolnih odnosov med osebami istega spola so bile razlike neznatne, saj je približno polovica britanskih anketirancev menila, da so spolni odnosi med osebami istega spola *vedno narobe*, za slabo četrtno pa *sploh niso (bili) narobe*. Med Američani pa je bil delež tistih, ki so menili, da so spolni odnosi med osebami istega spola *vedno narobe* višji kot v Sloveniji in Britaniji, saj je znašal 65 odstotkov (Michael in dr. 1995: 234).

Če v preglednici 2 upoštevamo še podatek, da so bili za približno polovico slovenskih anketirancev spolni odnosi *z nekom samo enkrat* povsem ali pa v glavnem nesprejemljivi, potem se zdi utemeljen sklep, da v Sloveniji prevladuje soglasje, da so moralno neoporečni le spolni odnosi v spolno ekskluzivnih heteroseksualnih partnerskih zvezah. Ta ugotovitev ne podpira trditev, da je za sodobne družbe vse bolj značilna dogovorna spolnost (tj. spolnost brez vnaprejšnjih moralnih »pravilnosti« in »napačnosti«). Pač pa – gledano v celoti – naši podatki vendarle sugerirajo sklep, da v Sloveniji prevladuje dokaj heterogena spolna morala, v kateri permissivnost do nekaterih vidikov spolnega vedenja »sobiva« z restriktivnostjo do drugih vidikov.

Trditev o heterogenosti spolne morale v Sloveniji potrjujejo tudi razlike v stališčih med spoloma in generacijami, ki so predstavljene v preglednici 3.³ Razlike med generacijami moških so zanemarljivo majhne pri stališču do spolnih odnosov z nekom le enkrat, pri ženskah pa do spolne (ne)zvestobe v vseh vrstah partnerskih zvez. Čeprav so med generacijami žensk opazne razlike v spolnem vedenju (Bernik, Klavs 2011: 65–94), ni bila za ženske najmlajše generacije spolna zvestoba nič manj pomembna vrednota kot za njihove starejše vrstnice. Stališča žensk do nezvestobe so bila v poprečju med *vedno narobe* in *večinoma narobe*, moška pa so bila umeščena blizu *večinoma narobe*. Vendar se je v tem pogledu najmlajša generacija moških razlikovala od svojih starejših vrstnikov, saj je bil njihov pogled na zvestobo precej blizu stališču žensk. Zato se zdi smiselna domneva, da se pri vrednotenju zvestobe obeta postopna konvergenca stališč moških in žensk zaradi spreminjanja moških stališč. Verjetno bo tudi v Sloveniji prišlo do obrata, ki ga je že pred dobrima dvema desetletjema pokazala nemška raziskava mladostnikov. Po tej raziskavi so fantje vse bolj cenili ljubezen, partnerske odnose in zvestobo, dekleta pa so v partnerskih zvezah zahtevale več samostojnosti (Schmidt 1993: 4–6). Tudi finske raziskave so pokazale naraščanje neodobranja spolne nezvestobe. Po podatkih iz leta 2007 so bile mlajše generacije najbolj kritične do nezvestobe (Kontula 2009: 72). Te spremembe so zanimive zlasti zato, ker »lahko pomenijo ponovno prebujanje romantizma v sicer vse bolj individualističnih časih« (Kontula 2009: 157).

Naši podatki kažejo, da močno soglasje glede nekaterih stališč ne izključuje izrazitih soglasij glede drugih. Od vseh obravnavanih stališč so bila najbolj polarizirana stališča o homoseksualnih spolnih odnosih, zato se pogosto zdi, da predvsem homoseksualne spolne aktivnosti vzbujajo močne moralne občutke in s tem izrazito zavračanje na eni strani in odobranje na drugi. Vendar so vse obravnavane spolne aktivnosti, tj. spolna (ne)zvestoba, spolni odnosi z nekom le enkrat in spolni odnosi med osebami istega spola, deležne visoke moralne pozornosti. Razlika je le v tem, da je stopnja soglasja o pomembnosti spolno ekskluzivnih monogamnih partnerskih zvez in deloma tudi o moralni (ne)primernosti spolnih odnosov z nekom samo enkrat precej večja kot pri presojanju spolnih odnosov med osebami istega spola. Zato je spolna nezvestoba praviloma deležna mnogo bolj samoumevnega in enoglasnega (in s tem tudi manj opaznega) moralnega nestrinjanja kot homoseksualni spolni odnosi.

---

3 V preglednici 3 so navedene »povprečne vrednosti stališč« glede na spol in generacijsko pripadnost, merjene na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni *vedno narobe* (tj. moralno povsem nesprejemljivo), 5 pa *sploh ni narobe* (tj. moralno povsem sprejemljivo), vmesne stopnje pa so *večinoma narobe* (2), *včasih narobe* (3) in *redko narobe* (4).

Preglednica 3: Stališča različnih generacij o spolnosti pred poroko, dodatnih partnerjih, spolnem odnosu z nekom samo enkrat in homoseksualni spolnosti, 18–49 let stari Slovenci v letu 2000

	Moški				Ženske			
	Leto rojstva (starost ^a)			Vsi	Leto rojstva (starost ^a)			Vse
	1950–1964	1965–1974	1975–1982		1950–1964	1965–1974	1975–1982	
	(35–49)	(25–34)	(18–24)		(35–49)	(25–34)	(18–24)	
Spolni odnos pred poroko								
Aritmetična sredina ^b	4,5	4,6	4,6	4,6	4,5	4,5	4,6	4,5
Število oseb s stališčem ^c	414	264	197	875	417	257	189	863
Spolni odnos poročene osebe z drugim								
Aritmetična sredina ^b	2,1	1,9	1,7	2,0	1,6	1,8	1,6	1,7
Število oseb s stališčem ^c	413	256	196	865	412	256	188	856
Spolni odnos osebe v zunajzakonski skupnosti z drugim								
Aritmetična sredina ^b	2,1	1,9	1,7	2,0	1,5	1,7	1,6	1,6
Število oseb s stališčem ^c	411	257	196	864	412	255	188	855
Spolni odnos osebe, ki ne živi skupaj s partnerjem z drugim								
Aritmetična sredina ^b	2,2	2,0	1,8	2,1	1,7	1,8	1,7	1,7
Število oseb s stališčem ^c	410	257	197	864	412	255	188	855
Spolni odnos z nekom samo enkrat								
Aritmetična sredina ^b	2,8	2,8	2,9	2,8	2,2	2,5	2,6	2,4
Število oseb s stališčem ^c	410	259	196	865	399	246	187	832
Spolni odnosi med dvema odraslima moškima								
Aritmetična sredina ^b	1,9	2,2	2,4	2,1	2,3	2,6	3,3	2,6
Število oseb s stališčem ^c	395	256	186	837	388	236	178	802
Spolni odnosi med dvema odraslima ženskama								
Aritmetična sredina ^b	2,2	2,6	2,7	2,4	2,3	2,6	3,3	2,6
Število oseb s stališčem ^c	391	255	186	831	388	236	179	803

a – starost ob anketiranju

b – povprečna vrednost točk na lestvici stališč (aritmetična sredina) (1 = vedno narobe, 2 = večinoma narobe, 3 = včasih narobe, 4 = redko narobe, 5 = sploh ni narobe)

c – število oseb, ki so izrazile svoje stališče

5 Meje »dogovorne« spolne morale

Pri predstavitvi in obravnavi podatkov o stališčih povezanih s spolnostjo sta nas zanimali predvsem permisivnost spolne morale v Sloveniji ter njena individualizacija. Na nobeno od teh dveh vprašanj naši podatki ne dajejo enoznačnih odgovorov. Na nekaterih področjih (npr. starost ob prvem spolnem odnosu, spolnost pred poroko) so prevladujoča stališča izrazito permisivna, na drugih se »soočajo« permisivna in restriktivna stališča (npr. spolni odnosi med osebami istega spola), na tretjih pa so omejitve in prepovedi zelo jasne (npr. spolna zvestoba). To tudi pomeni, da individualizacija spolne morale ni na vseh področjih enako izrazita. Sodeč po prevladujočih stališčih so v Sloveniji možnosti osebnih izbir pri nekaterih spolnih aktivnostih zelo široke, kjer so moralne omejitve jasne, pa se morajo posamezniki pri svojih spolnih izbirah podrediti družbenim pričakovanjem, če se nočejo izpostaviti morebitnim sankcijam. Obravnavana stališča ne kažejo, da so izbire na področju spolnosti prepuščene zgolj dogovorom med spolnimi partnerji, ampak jih pogosto pogojuje nevidna moralna moč družbe.

Literatura

- BERNIK, Ivan, KLAVS, Irena, 2011: *Spolno življenje v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
- GIDDENS, Anthony, 1992: *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- JOHNSON, Anne M. in dr., 1994: *Sexual attitudes and lifestyles*. Oxford: Blackwell Scientific Publications.
- KLAVS, Irena, 2002: Feasibility of testing for Chlamidia trachomatis infection in the general population of Slovenia: Serious gaps in control. *Sexually Transmitted Infections* 80/2. 121–123.
- KLAVS, Irena, 2007: Slovene national survey of sexual lifestyles, attitudes and health, 1999–2001: Data collection methods. *Zdravstveno varstvo* 46. 1–8.
- KONTULA, Osmo, 2009: *Between Sexual Desire and Reality: The Evolution of Sex in Finland*. Helsinki: The Population Research Institute D49/2009.
- MICHAEL, Robert T. in dr., 1995: *Sex in America*. Boston: Little, Brown.
- PLUMMER, Ken, 1996: Foreword. Symbols of Change. Simon William: *Postmodern Sexualities*. London: Routledge. ix–xvi.
- SCHMIDT, Gunter, 1995: Commentary: Emancipation and social change in heterosexual relationships. *Journal of Psychology and Human Sexuality* 7/3. 7–20.
- SCHMIDT, Gunter in dr., 1993: *Jugensexualität. Sozialer Wandel, Gruppenunterschiede, Konfliktfelder*. Stuttgart: Enke.
- WEEKS, Jeffrey, 2003: *Sexuality*. London: Routledge.
- WELLINGS, Kate in dr., 1994: Sexual attitudes. Anne M. Johnson in dr. (ur.): *Sexual attitudes and life styles*. Oxford: Blackwell Scientific Publications. 225–258.